FINANČNÍ KRIZE: IDEOLOGIE PŘEVLÁDÁ NAD ARGUMENTY

Zuzana Stuchlíková, VŠE v Praze

John Bellamy Foster, Fred Magdoff. Velká finanční krize – příčiny a následky
1. české vydání. Všeň : Grimmus, 2009. 160 s. ISBN 978-80-902831-1-4.

Kniha Johna Bellamy Fostera a Freda Magdoffa „Velká finanční krize – příčiny a následky“ přispívá k rozsáhlé debatě o příčinách vzniku a dopadech hypoteční a finanční krize (autoři ji nazývají „Velkou finanční krizí“, v angličtině „Great financial crisis“) a následné recese ve Spojených státech amerických v letech 2007–2009 z pohledu socialistické/marxistické ekonomie. Jde o první dílo těchto amerických autorů publikované v češtině. Ve způsobu psaní a v dikci nabízených tezí je tato publikace poměrně ojedinelá. Nově vzniklé (2009) nakladatelství Grimmus ji vydalo jako teprve druhou knihu v edici Ekonomie. V této souvislosti je vhodné zmínit, že dle vyjádření na oficiálních webových stránkách (www.grimmus.cz) chce Grimmus dávat „prostor myšlenkám, názorům a tématům, jež stojí mimo zájem nebo i proti zájmům oficiální propagandy a vlastníků oficiálních (mainstreamových) médií“. Kniha Fostera a Magdoffa takové myšlenky a názory nepochybně přináší.

Autoři si v předmluvě knihy kladou za cíl „zvážit příčiny a důsledky současné Velké finanční krize, jakož i radikální společenské změny, které mohou být v souvislosti s ní přijaty“. Druhá část tohoto cíle se zdá být poněkud nejasná a bohužel ani není v knize dostatečně vysvětlena a vyargumentována. Autoři nicméně neustále „obyčejným lidem“

připomínají, že je nutná kolektivní akce pro uvedenou radikální změnu. Taková výzva je poměrně znepokojivá, zvláště v době, kdy je třeba ekonomiku a společnost stabilizovat (především v zemích nejhůře postižených finančními turbulencemi a zpomalením světové ekonomiky), nikoliv podněcovat k nepokojům či jiným podobným akcím. V předmluvě autoři navíc uvádějí, že si nečiní „zvláštní nárok na originalitu“ knihy, což ji před čtenářem předem devaluje. Není ani zcela zřejmé, komu je kniha určena – zda akademické obci či běžnému čtenáři. Pro „běžného“ čtenáře (bez ekonomického vzdělání) může být kniha příliš náročná, a vzhledem k neustále opakováním odkazům na ostatní socialistické autory (Paula Barana, Paula Sweezyho, Harryho Magdoffa a další) dosti nepřehledná.

Kniha „Velká finanční krize“ je rozdělena do dvou hlavních částí – první je věnována příčinám, druhá následkům finanční krize, především z pohledu USA coby nejsilnější ekonomiky světa, kde navíc krize vypukla a odkud se šířila do ostatních zemí.

V první podkapitole první části („Realitní a dluhová bublina“) se autoři zabývají tím, jak vzniká na trhu realitní a dluhová bublina. Mezi jednotlivými faktory zdůrazňují jako zásadní i „stagnaci příjmů pracující třídy a přiškrcení spotřeby nízkopříjmových vrstev“. S ohledem

na stagnující investice (z důvodu nadměrné akumulace kapitálu a nadbytečné výrobní kapacity) je stagnace příjmů pracujících považována za důvod pro vážné obavy. Druhá kapitola, nazvaná „Úvěrová a spekulativní exploze“ se mj. ohlíží i na průběh a projevy finanční globalizace, která je podle Foster a Magdoffa poslední fází imperialismu, jehož dopady na světovou ekonomiku jsou veskrze negativní. Autoři se opět zmiňují o tom, že expanze zadlužení a spekulace je cestou, jak z řadové populace „vytěžit více nadhodnoty, a jsou tudíž součástí vykořisťování pracující třídy a nižší střední třídy kapitálem.“ Třetí kapitola („Monopolně-finanční kapitál“) spíše nejasně vysvětluje pojmy „monopolní kapitalismus“ a „monopolně-finanční kapitál“, s četnými odkazy na knihu Sweezyho a Barana „Monopolní kapitál: eseje o americkém ekonomickém a sociálním řádu“ z roku 1966. Foster a Magdoff připomínají a částečně rozvíjí argumenty Barana, Sweezyho a dalších autorů, podle nichž monopolně kapitalistickou ekonomiku charakterizuje tlhnutí ke stagnaci („stagnace je normálním stavem monopolního kapitalismu“) s tím, jak ubývá lukrativních investičních příležitostí pro volné kapitálové rezervy a další způsoby jejich využití (rozšiřování prodejních kapacit a vládní výdaje) nejsou schopny tento úbytek kompenzovat (s. 65). Část nazvaná „Financionalizace kapitalismu“ se pak zabývá významem kapitálu, investic, spekulací a obecně celé finanční sféry pro soudobou světovou ekonomiku.

Teze z první části knihy jsou využity v části druhé, a to v páté podkapitole („Financionalizace kapitálu a krize“, která vysvětluje souvislosti mezi finančními aspekty soudobé světové ekonomiky,

vznikem bublin na trzích aktiv a celkové ekonomické krize. Poslední podkapitola („Zpět k reálné ekonomice“) připomíná možné důsledky aktuální krize, přičemž připomíná některé aspekty Velké hospodářské krize 30. let 20. století. Foster a Magdoff se zde znovu vrací mj. k problému stagnace, která má být podle marxistů normálním stavem ekonomiky. Výjimky, tj. období expanze jsou způsobena specifickými historickými faktory, které jsou pouze dočasné. Autoři uvádějí příklad 50. a 60. let oproti vývoji v následujících dekádách. Překvapivě se ale nezmiňují o faktorech silného hospodářského růstu v 90. letech 20. století. Oproti tomu se zaměřují na vybrané problémy, které mají dokázat vinu kapitálu a financionalizace na vzniku stále větších realitních bublin, a tím na stagnaci ekonomiky. Některá tvrzení (např. „Stagnace v 70. letech přiměla kapitál k zintenzivnění třídní války s pracujícími s cílem zvýšit zisky stlačením nákladů na práci.“ na s. 129) jsou až příliš ideologicky a propagandisticky zabarvená.

Myšlenky z jednotlivých částí a jejich podkapitol se vzájemně prolínají, místy až příliš, čtenář se neubrání dojmu neustálého opakování stejných faktů či myšlenek. Toto opakování je způsobeno tím, že jednotlivé kapitoly byly publikovány v americkém socialistickém časopisu *Monthly Review* v letech 2006–2009 (viz např. webové stránky časopisu: <http://monthlyreview.org>). Prvních pět kapitol bylo publikováno v knize dokonce beze změny či poznámek autorů k novějšímu vývoji. Autoři se tím pravděpodobně snaží dokázat, že vznik akciové bubliny a rozpad finančních trhů očekávali. Diskutabilní je, zda vydání Velká finanční krize (v roce 2009), a tudíž hodnocení faktorů vzniku

a možných dopadů krize, nebylo příliš unáhlené (zvláště když jednotlivé texty již byly dříve publikovány).

Autoři se v knize často odkazují na díla Paula Barana, Paula Sweezyho, Harryho Magdoffa, příp. i na jejich předchůdce a některé „levicovější“ keynesiánské či postkeynesiánské autory (např. na Marxe, Veblena, Schumpetera, Keynesa, Kaleckého, Steindla a Minského). V některých pasážích ovšem není zřejmé, která tvrzení jsou původní a která předkládají Foster a Magdoff jako „nová“. Vzhledem k úvodnímu konstatování o malé originalitě knihy se čtenář může domnívat, že původní výroky a analýzy autorů jsou v knize spíše ojedinělé. Naopak zajímavá jsou některá z fakt, dokumentovaná přehlednými grafy a tabulkami, např. o průběhu tzv. úvěrové exploze a nárůstu zadluženosti v americké ekonomice.

John Bellamy Foster je profesorem sociologie na Oregonské univerzitě. Ve svých publikacích (např. *Naked Imperialism*, *Ecology Against Capitalism*, *Marx's Ecology* nebo *The Theory of Monopoly Capitalism*) se zaměřuje na problémy politické ekonomie, environmentální sociologie a marxistické teorie. Fred Magdoff vyučoval politickou ekonomii na Vermontské univerzitě v Burlingtonu. Oba autoři mají značné zkušenosti a rozsáhlou publikační činnost. Je tedy zarážející, že se místy nedokážou zdržet neobjektivních a populistických hesel a formulací, např.: „Pracující třída musí vstát z popela“ (s. 38). Některé z proklamací z knihy nás jakoby vracejí zpět před rok 1989. Socialističtí autoři mají na své názory jistě právo, jejich pohled na ekonomiku a společnost je užitečný a musí být brán v potaz. Jak bylo již zmíněno, neměli

by však (a obzvláště pak autoři z akademické sféry) nabádat veřejnost k „radikálním společenským změnám“, a vyvolávat tak neopodstatněnou paniku a nenávist vůči bohatším vrstvám společnosti. Autoři v knize obviňují z krize bohaté, kteří by podle nich měli nést také následky krize. Tato tvrzení a časté generalizace mohou být nebezpečné, což se již v minulosti nejednou ukázalo. Na druhé straně se Foster a Magdoff záměrně vyhýbají návrhu vhodných opatření hospodářské politiky pro řešení krize. V závěrečné části doslova uvádějí, že by se tak „vystavili dvojímu riziku“, že takové návrhy budou působit „příliš radikálně nyní a příliš umírněně později“ (s. 138). Jen velmi neurčitě tak zmiňují nutné reformy, orientované především na uspokojení základních potřeb lidí v oblasti výživy, bydlení, zaměstnanosti, zdravotnictví, vzdělání nebo trvale udržitelného životního prostředí (s. 138–139). Obecně lze s nezbytností reforem v uvedených oblastech v USA souhlasit. Vzhledem k vágnosti uvedených tezí však není jisté, co vše by změny a reformy měly zahrnovat.

Z hlediska formálního recenzovaná kniha neobsahuje žádné výrazné nedostatky. Autoři citují řadu zdrojů a odkazují na hlavní použité zdroje. Jak bylo ale zmíněno, místy není jasné, které myšlenky jsou jejich původní.

Celkově shrnuto, kniha *Velká finanční krize* je netradičním pohledem na události a vývoj americké ekonomiky v několika posledních letech. Její díkce je však místy spíše politická a aktivistická než ekonomická a analytická. Kniha nepřináší žádné opravdu nové myšlenky. Autoři navíc nenaplnili cíle, které si v úvodu knihy stanovili. ■